

Danger Music #17

Monhor Viktória

Magyar Képzőművészeti Egyetem, Intermédia Tanszék

II. évfolyam

Dr. habil DLA Sugár János

Dick Higgins 1960-as években íródott *Danger Music* című partitúra-sorozatából¹ a 17. számú² kimerülésig való üvöltésre invitáló darab, melyet 2014. szeptember 19-én adtam elő az *Eleven Emlékmű – Az én történelem* nevű társadalmi mozgalom keretén belül³, a Szabadság téren. Az előadás konkrét helyszíne a *Magyarország német megszállása 1944. március 19.* című emlékmű előtt található interaktív szökőkút közepe volt.

A performanszhoz kapcsolódó releváns tárgyalni-valók, melyeket jelen írásban kifejeztek, a következők: a fluxus irányzat szellemisége, az üvöltés értelmezése és jelenléte a (performansz)művészetben, az *Eleven Emlékmű – az én történelmem* című kezdeményezés céljai és fontossága a hazai (köz)életben, az előadott performansz konkrét megvalósulása, illetve az online médiában létrejött visszhang értelmezése.

Az 1960-as években kibontakozó fluxus⁴ antiművészeti irányzatként tűnt fel. Az elnevezés és az irányzat atyja, George Maciunas szerint az „*antiművészet*” *formái elsősorban a művészet mint foglalkozás ellen irányulnak, az ellen a mesterséges szétválasztás ellen, ami megkülönbözteti az előadót és a közönséget, a teremtet és a befogadót, az életet és a művészetet, az „antiművészet” ellene van a művészet mesterséges formáinak, mintáinak és módszereinek; ellene van a művészet célszerűségének, formáltságának, értelmességének; az antiművészet élet, természet, igazi valóság – egy és minden*⁵. A fluxus olyan nemzetközi jelenség volt, mely csomópontjait személyek/intézmények alkották, megnyilvánulási formáit tekintve koncerteket, akusztikus és vizuális cselekményeket, akciókat és objektet jelentett⁶.

A XX. század folyamán egyre táguló művészet-fogalomhoz a fluxus a talált gesztusokkal, talált akciókkal járult hozzá⁷. Az akciók partitúráját kottaként szolgáló leírások képezték, melyeket akár a szerző jelenlétében, akár nélküle, akár közönséggel, akár közönség nélkül adtak elő. Bárki általi előadhatóságuk és konkrétságuk⁸ a fluxus szellemiségének két lényegi elemét képezik. A fluxus-partitúrák konkrétak, Higgins *Danger Music* című partitúra-

1 A sorozat egyes darabjai itt olvashatók: <http://www.artpool.hu/Fluxus/workbook/Higgins.html> és <http://www.johnvalentino.com/Teaching/Art390/Projects/390Proj3/DickHiggins.html>

2 *Danger Music* #17: *Scream! Scream! Scream! Scream! Scream! Scream!*, Dick Higgins, 1962.

3 A performansz dokumentációja itt elérhető: <https://vimeo.com/107714879>

4 A szó jelentései a teljesség igénye nélkül: áramlás, áradat, szakadatlan változási folyamat, keringés, folyamatos mozgás, ár, dagály, özön.

5 Klaniczay Júlia – Szőke Annamária (szerk.): *Fluxus – interjúk, szövegek, események – esetek*, Artpool

Művészetkutató Központ és Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest, 2008, p. 126.

6 Ruhrberg Karl et al.: *Művészet a 20. században*, II. kötet, Taschen/Vince Kiadó, Köln, 2004, p.585-586.

7 A század elején Marcel Duchamp a talált tárgyakat *legitimálta*, a fluxus szereplőire nagy hatással bíró John Cage pedig a talált hangokra terjesztette ki – olvasható Larry Miller beszélgetésében George Maciunasszal; illetve egy példa a talált akcióra az a Brecht-darab, mely a villany le- és felkapcsolásából áll – ez egy naponta többször végrehajtott hétköznapi akció, a Brecht-darab előadásának tudatosítása nélkül.

8 Maciunasz Larry Miller-rel folytatott beszélgetésében a következőképp fejti ki ezt: a konkrétság a szó szótári jelentése szerint az absztrakt ellentéte; a konkrét dolgok illúzió nélküliséget jelentenek. A realista ábrázolás csupán a valósághűség illúzióját teremti meg, míg a konkrét dolgok azok aminek látszanak, azok amik. Egy zenei példán keresztül illusztrálva: a zenekari darab absztrakt, mivel hangjai mesterséges képződmények, de ha

sorozatának darabjai szintén: az írás témáját képező 17. számú darab kottája abból áll, hogy *Sikíts! Sikíts! Sikíts! Sikíts! Sikíts! Sikíts!*⁹. A leírt akció konkrét. Nem-hétköznapi cselekvésre szólít fel, ráadásul ezt időben a végtelenségig elhúzva: az előadó fizikai és szellemi állapotának megváltozása kódolva van ebben, mely a közönség figyelmét és érzékeit radikálisan megragadva feszült, paradox helyzetet teremt. A partitúra látszólagos egyszerűsége komplex folyamatokat hordoz magában.

A performansz az *Eleven Emlékmű – az én történelmem* keretén belül zajlott, beszélgetés előzte meg és követte. Az *Eleven Emlékmű* egy civil szerveződésű nyitott közösség, társadalmi mozgalom, mely 2014 tavaszán jött létre a Szabadság téren azóta már felállított emlékmű-monstrum, illetve az ebben összefutó egész nemzetet, mindannyiunkat érintő tünetek orvoslására. A 2014. október 24-én 200. napja tartó, javarészt nyitott beszélgetésekből¹⁰ álló kezdeményezés egyik célkitűzése az egymás meghallgatására való készség fejlesztése, az önvizsgálat kiinduló lépéseként. A kezdeményezés tehát beszéd-helyzeteket, párbeszédet kíván teremteni, folyamatos, hónapok óta tartó köztéren való jelenlétükkel lehetőséget nyújt e közös tanulási folyamatra. A gyakorlatban ez a következőképp néz ki: az Eleven Emlékmű szervezői (önkéntesei), aktív résztvevői egy körben felállítják a mobil székeket, és az aznapra meghívott vendégekkel (társadalomkutatók, aktivisták, művészettörténészek, filozófusok) és moderátorral elkezdődik a diskurzus az aznapra megjelölt témáról.

Ebbe az egymás meghallgatására, beszélni-tanulásra irányuló folyamatba illeszkedett az előadott partitúra, melyet beszélgetés előzött meg és követett: szakmoderátora Sugár János (képzőművész), meghívott vendégei Sörös Zsolt (zajzenész), Szkárosi Endre (költő, előadó-művész), Szőke Annamária (művészettörténész) voltak, moderátora pedig Horváth Balázs. A performansz megvalósulásához a közönség aktív részvételére volt szükség, mivel az előadás az emlékmű előtti szökőkút közepén zajlott, így a vízsugarak blokkolásával a közönség a tisztán-látást és tisztán-hallást segítette elő.

Az (artikulálatlan) üvöltés az állati kommunikáció eleme, emberi vonatkozásban a következő kontextusokban találkozhatunk vele: az újszülött csecsemő felsírása (ös-üvöltés),

⁹ A partitúra egy magyar nyelvű fordítása szerint a *scream* szót *sikíts*-ra fordította; melyet helyesebbnek tartanék üvöltésként fordítani, mivel a sikítás *feminimebb* jelentésű alak, hirtelen előtörő rövid ijedtségre utal. Higgins az 1962-es Wiesbaden-i Fluxus Fesztiválon adta elő, ezt követően többek között például Didier Morelli, Dr. Geoffrey Gartner az Australian Institute of Music oktatója is előadta.

¹⁰ A kezdeményezés egyik főszervezője, Horváth Balázs által készített prezentáció az Eleven Emlékmű eseményeiről: <http://prezi.com/g-yqhiu5xrug/eleven-emlekmu-prezi> – a beszélgetések mellett megemlítendő a kezdeményezés első heteiben zajlott flashmob, melyben arra kérték a résztvevőket, hogy egy-egy személyes tárgyat hozzanak az akkor még fel nem állított emlékmű helyére, ezzel tiltakozva az azóta felállított emlékmű ellen, valamint kifejezve személyes érintettségüket. A kezdeményezés magvát képező beszélgetések mellett művészeti akciókat is bevontak a szervezők. Célkitűzéseik Facebook-oldalukon bővebben olvashatók.

ösztönös veszély-jelzés, félelmet jelölő hirtelen feltörő sikoly, csapda-helyzetben történő üvöltés, felfokozott érzelmi állapotban (öröm-sikoly, szurkolás, győzelem) is hallatunk üvöltés-szerű hangokat, az operában a szoprán bizonyos hangmagasság után sikolyba hajló éteri hangzású extatikus érzelmi állapotot jelenít meg. Az állatok esetén az üvöltés-szerű hangokkal való kommunikáció a farkasokra, bizonyos kutyafajtákra jellemző, jellegzetességük a hosszú időtartam. A farkasok üvöltése a falka kommunikációs formája, falkában történő üvöltésük összetartozásuk jelölője, cselekvéseik szinkronizálását segíti elő, valamint területiális, hely-jelölő funkcióval is bír.¹¹

Fontos megemlíteni Arthur Janov amerikai pszichológus, pszichoterapeuta 1960-70-es években kidolgozott primal scream therapy (a magyar szaknyelvben: ősvöltés-terápia) nevű módszerét, melyet különféle mentális betegségek kezelésére alkalmazott. Ez egy trauma-alapú pszichoterápiás módszer, arra ösztönzi a résztvevőt/pácienst, hogy hozza felszínre elfojtott (gyermekkori) fájdalmait, s azok újbóli átélése/feldolgozása a gyermekkorból elraktározódott és elfojtott traumát meg tudja szüntetni vagy csökkenteni tudja.¹² Az üvöltés olyan nyelven-túli, nyelvet feloldó aktus, melynek a sámánizmusban, bizonyos keleti vallási rítusokban is hasonló, személyiséget újra-építő, tisztázó funkciója van. E rítusokban a vokális kommunikációnak kiemelten fontos szerep jut: a sámán dobolás, éneklés és kurjongatás révén jut el a teljes extázis állapotáig, valamint a vadállatok hangjának utánzása is ezen a kommunikációs csatornán megy végbe. A hangerőnek is fontos kommunikációs szerepe van: az extázis felső foka előtt a zene, dob felhangosul, majd a tetőpontra, amikor a sámán a talajra zuhan, átveszi helyét a csend.¹³ Ez kapcsolódási pont a fluxushoz, a keleti vallásokhoz való kötődés révén; a meditatív jelleg, a zen-buddhizmus John Cage szellemiségének fontos pillérei – Cage pedig fontos inspiratív „felület” a fluxus-szellemiségű alkotók számára.

Az üvöltés performansz-művészetben való megjelenésének fontos referencia-pontja Marina Abramovic és Ulay 1978-as *AAA-AAA* című műve¹⁴, melyben Abramovic és Ulay egymással szemben álltak, és folyamatos vokális hangok kiadásával lassan építették fel a feszültséget: arcuk lassan közeledett egymás felé, néhol összeütközött, mindaddig míg nyitott szájjal való egymásra üvöltéssé nem vált. Az *AAA-AAA*-t megelőző darab Abramovic 1975-ös *Freeing the Voice*¹⁵ (*A hang felszabadítása*) című műve, melyben addig adott ki fokozatosan változó intenzitású és hangerejű artikulálatlan hangokat, míg rekedtté nem vált hangja. A teljesítőképesség fizikai és szellemi határait feszegető performanszok ezek. Szintén fontos a

11 Molnár Csaba: A kutyák vokális kommunikációjának etológiai vizsgálata c. értekezése

12 <http://www.primaltherapy.com>

13 Juhász Ágnes *Szakrális kommunikáció a rítusokban* c. szemináriumi dolgozata alapján.

14 A performansz dokumentációja itt látható: <https://www.youtube.com/watch?v=iAIfLnQ26JY>

15 A performansz dokumentációja itt látható: <https://www.youtube.com/watch?v=pBVzJI6m72A>

fluxus-művész, zenész Yoko Ono *Voice Piece for Soprano*¹⁶ című 1961-ben írt partitúrája: *Scream. 1. against the wind; 2. against the wall; 3. against the sky*; magyarra fordítva: *Üvöltés. 1. a szél ellen; 2. a fal ellen/felé; 3. az ég ellen/felé*. Egy pár évvel ezelőtt készült interjúban¹⁷ a performansz kapcsán a sikítást nagyon egészséges cselekvésként említette¹⁸, jelen darabot tiltakozó dalként értelmezte az érzelmek visszatartása ellen. Jelen írás keretei nem alkalmasak az üvöltés művészetben való megjelenésének bővebb tárgyalására, a lábjegyzetben közzé tettem néhány releváns hivatkozást¹⁹.

Az előadás konkrét helyszíne a *Magyarország német megszállása 1944. március 19.* nevű emlékmű előtti interaktív szökőkút közepe volt, ahol a következő rétegek keveredtek: a közönség által blokkolt szökőkút, a Krétakör által tiltakozásképp kifeszített majd pár nappal később kiszakított tükörfólia; az Eleven Emlékmű felhívására az emlékmű elé helyezett személyes, családi emlékeket őrző tárgyak – *eleven emlékek*; maga az emlékmű és az abban csúcsosodó aktuális (köz)életi probléma-halmaz, mely kezelésére az Eleven Emlékmű létrejött; valamint az előadás rendőrség általi dokumentálásának aktusa. A performansz értelmezése kapcsán a helyszínválasztás egyértelmű, könnyű fogódzót nyújt, de ennél általánosabb érvényű jelentést is artikulált. Az előadott mű „funkciója” nem gyönyörködtetés, szórakoztatás, hanem – a helyszín kontextusában – egy olyan kritikai élel bírórakció, melynek (felkavaró) hatása elől a közönség nem tud kitérni, mivel zsigeri szinten bizonytalanít el. A teljes erővel, teljes jelenléttel bíró üvöltés egész testet átható mivolta a közönségre is „átragad”: mind a kiadott hangok, mind az ehhez kapcsolódó vizuális élmény is olyan hatások, melyek ösztönösen ragadják meg a nézőket. A környezet hangképéhez tartozott még a közönség által elnémított vízsugarak zaja, mely a performanszt megelőzte és követte, illetve helyenként felcsapott; az emberi környezet hangjai és az előadás közben felhangzó kutya-ugatás.

Az elhangzó mintegy 18 perces artikulálatlan üvöltés a nézőkre való paradox hatása kapcsán Erika Fischer-Lichte gondolatai pontosan „definiálják” e hatás természetét. Lichte szerint az emberi hang és a test közötti szoros kapcsolat különös erővel nyilvánul meg abban a pillanatban, amikor felkiáltunk, felsóhajunk, felnyögünk, felsírunk vagy éppen elnevetjük

16 Yoko Ono 2010-es előadásában, a MOMA-ban: <https://www.youtube.com/watch?v=7GMHI7bmlzw>

17 http://www.huffingtonpost.com/artinfo/between-a-dance-and-a-scr_b_645026.html

18 Az 1970-es években Yoko és John Lennon is azok közé tartozott, akik érdeklődéssel fogadták Janov ösüvöltés-terápiáját; Yoko olvasta Janov erről szóló írásait.

19 Fontos megemlíteni képzőművészeti „csomópontként” a Edward Munch *A Sikoly* c. festményét, mely 1893 és 1910 között készül *A természet sikolya* című sorozat részeként és az egzisztenciális szorongás egyetemes szimbólumává vált; illetve Francis Bacon-t (*Tanulmány Velázquez X. Ince portréja után*, 1953). Filmművészeti, irodalmi és zenei hivatkozásokat, referenciákat is bőven találni az üvöltés kapcsán: az 1925-ös *Patyomkin páncélos*, Allen Ginsberg *Üvöltés* c. 1967-es kötete, az üvöltés formáinak különféle megjelenései a (rock)zenében, a horror-filmek sikolyai.

magunkat, mivel ezek a hangok a test egészére hatást gyakorló folyamat során jönnek létre (az arc eltorzulása, az izmok megfeszülése, etc.), így ezekben a testekben az emberi hangok a nyelv „segítségé” nélkül tesznek közzé valamit, s ez mélyen testileg ragadja meg azt, aki hallja. Az emberi kiáltás, sóhaj, nyögés, zokogás, nevetés hallgatói a megtestesülés speciális folyamatait észlelik: az ilyen aktus előadóját annak testi világában-benne-létében észlelik, mely közvetlen hatást gyakorol saját testi világukra, mivel mindezek hallatára ezek az emberi hangok belehatolnak testükbe, és ott otthonra lelve szólalnak meg (rezonálnak), így különleges testiség és érzékiség jön létre. A közönség részéről ezt az érzetet a performansz utáni beszélgetésben egy néző feszült, paradox állapotként írta körül, míg egy véletlenül arra járó idős nő nem tudta elviselni a furcsa érzetet, így verbális jelzések után fizikailag próbálta megszakítani az előadást. Előadóként szintén ellentmondásos érzeteket keltett, folyamatosan változó lelki állapotokat, melyek közül az egyik legérdekesebb egy olyan állapot volt, ami a csendhez hasonlítható: a hangot – a saját hangomat, mely ebben az állapotában rajtam kívülnek és velem egynek tűnt egyszerre – mindent körülölelőként éreztem, mintegy tudatos katarzisként. Az üvöltés változatos hangminőségei, hosszai is különféleképp hatottak, az érzelmi skála egyik véglete a kétségbeesés felszínre-törése volt – mint egy fájdalmas, de utána megnyugvást hozó hányinger esetén a hányás aktusa –, míg a másik a fentebb említett egzisztenciális nyugalomhoz kapcsolható tisztaság/béke-érzet.

Jelen performansz dokumentáció formájában elérhetővé²⁰ vált az Interneten; a megjelenés további megjelenéseket hívott életre, így exponenciálisan növekvő (47.200) nézettséget és kommentár-áradatot hozott²¹. Ez az online-felületen bekövetkezett hatás az akció zsigeri szintet érintő, elbizonytalanító-nyugtalanító hatásának megfeleltethető. A megjelenésekhez kapcsolódó kommentárok elemzése folyamatban van, szerteágazó irányokba mutat – azon túl, hogy a (hazai) komment-kultúra és online média felületek minősége hol/hová tart. Nagy százalékát képezi a kommentároknak az akció művészetéhez való tartozásának megkérdőjelezése, kisebb százalékban az előadás valódi értelmezése, az azzal való együttérzés és gratuláció foglal helyet. A hozzászólások döntő többsége azonban olyan szélsőjobb-közeli retorikába tartozik, mely gondolkodás- és beszédképtelen állapotokat tükröz, ezen állapot javítása az *Eleven Emlékmű* fő célkitűzése.

20 <https://vimeo.com/107714879>

21 Az írás mellékleteként felsoroltam a megjelenéseket hivatkozások kíséretében.

Felhasznált irodalom:

Erika Fischer-Lichte: A performativitás esztétikája, Balassi Kiadó, Budapest, 2009.

George Maciunas: Neodada a zenében, a színházban, a költészetben és a művészetben in Klaniczay Júlia – Szőke Annamária (szerk.): Fluxus – interjúk, szövegek, események – esetek, Artpool Művészetkutató Központ és Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest, 2008.

Juhász Ágnes: Szakrális kommunikáció a rítusokban, szemináriumi dolgozat [[online](#)], Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kommunikáció és Médiaelmélet szak, 2011. [Letöltés: 2014. december 1.]

Koppány Márton (szerk.): rakd sorba a gyöngyöket... a FLUXUS-jelenség, Kalligram Könyvkiadó, Budapest, 1994.

Molnár Csaba: A kutyák vokális kommunikációjának etológiai vizsgálata [[online](#)], doktori értekezés, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Etológia Tanszék, 2009. [Letöltés: 2014. december 1.]

Ruhrberg Karl et al.: Művészet a 20. században, II. kötet, Taschen/Vince Kiadó, Köln, 2004.

Online források:

<http://www.artpool.hu/Fluxus/workbook/Higgins.html>

<http://www.primaltherapy.com>

http://www.moma.org/collection/browse_results.php?object_id=127391

<http://www.johnvalentino.com/Teaching/Art390/Projects/390Proj3/DickHiggins.html>

<http://didiermorelli.com/Dick-Higgins-Danger-Music-No-17-a-Deux>

<http://prezi.com/g-yqhiu5xrug/eleven-emlekmu-prezi>

<https://www.facebook.com/ElevenEmlekmu?fref=ts>

http://www.dailymotion.com/video/xj5138_danger-music-17-dick-higgins-fluxus-scream_music

http://www.huffingtonpost.com/artinfo/between-a-dance-and-a-scr_b_645026.html

http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/index.php?option=com_tanelem&task=all&id_tananyag=26

[Letöltések dátuma: 2014. december 1.]

A performansz online-felületen való megjelenései:

http://artmagazin.hu/artmagazin_hirek/danger_music_17_2520.html?pageid=81

http://artmagazin.hu/artmagazin_hirek/scream_scream_scream.2571.html?pageid=81

<http://librius.hu/2014/10/04/monhor-viktoria-torka-szakadtabol-uvolt-nemet-megszallasi-emlekmuelott/>

<http://index.hu/mindekozben/poszt/2014/10/05/vaaaaaaaaaaaaa/>

<http://444.hu/2014/10/05/tizenot-percig-uvoltott-a-nemet-megszallasi-emlekmunel/>

<http://cink.hu/viktoria-15-percig-uvoltott-a-nemet-megszallasi-emlekmu-1642618837>

<https://kuruc.info/r/2/134041/> (valamint a videó saját youtube-csatornán való közzététele:

<https://www.youtube.com/watch?v=s1XW-79zVKc>)

<http://nemzeti.net/sotetedesig-uvoltott-a-szabadsag-teri-emlekmuelott-egy-bajos-szabadelvu-muveszno-2471082.html>

<https://nemzeti.net/magaskultura-2474925.html>

<http://propeller.hu/itthon/2997386-viktoria-18-percig-uvoltott-nemet>

<http://kolozsvaros.ro/-/valami-nagyon-fura-dolog-tortenik-magyarorszagon>

valamint különféle közösségi oldalakon való és blogokon való megosztás-áradat.

[Letöltések dátuma: 2014. december 1.]